

Mint egy öregdiák...

Valóságos írójárás kezdődött el a kollégiumban. A sok újdonság között ez volt a legizgalmasabb. Jött egy nagyon szomorú arcú férfi, vitézkötéses kék zakóban, fején félrebillent Bocskai-sapka, alóla sűrű, őszülő haj fodrozott elő. Megbámultuk az öltözetét, a sapkáját különösen, ilyen mi, diákok hordtunk a városban, néhány hónap óta, szokatlan volt a mi fejünkön is, hát egy ötvenesztendő — vagy még öregebb — férfi füle fölött. A kollégium udvarán egy konviktsi székre állt fel, harsogva szavalt, mindkét kezével gesztikulált, és a versek végére érve, váratlanul el-sírta magát. Az udvart ölelő falakon különös visszhang kelt, mintha a téglák egymással feleselnének, és egy közénk zárt szél zokogna. A síráson kuncogva nevetünk, de bosszúság lett a vége, a vándor költő verses füzetét a zsebpénzünk-ből meg kellett vásárolnunk. A nyolcadikosok osztották szét; ki merészelte volna azt mondani, hogy neki nincs szüksége rá. Zsebpénzünk elköttyavetyéléseért Koncz Ferin álltunk bosszút. Másnap azzal állt elő az osztályban, hogy ő is írna olyan verseket, mint a kék zakós, írt is már, ha akarjuk, felolvassa. Fergetes lázadás tört ki a költészet ellen, rajzóra következett, vonalzóinkkal abriktoltuk el Ferit, nehogy egyszer az ő verseit kelljen megvásárolnunk. Lesújtó bírálat volt, de használt...

Öten is érkeztek legközelebb, egyáltalán nem öltözködtek ünnepélyesen, mint a kék zakós. Egyikük mintha a mezőről tévedt volna be a kollégiumba. Parasztnadrágot viselt, csizmát, szép fehér ingén, a nyakánál fényesen csillogott a gomb, semmi-lyen nyakkendő nem takarta. A nagyobb diákok a szünetekben arról tárgyaltak, hogy csakugyan parasztember és író egy személyben. Velünk, fikákkal egyáltalán nem törődtek, pedig szívesen megkérdeztem volna, hogy miféle parasztember az, aki ilyen nagy dologidőben nincs a mezőn, az én falumban munkakerülőnek tartanak; ha pedig mégiscsak író, miért jár csizmában az aszfalton, egymagában? A szobafőnök urat is izgathatta ez a különös író, esti szilenciumon összebújt a barátaival, hevesen vitáztak, egy-egy szót elkaptunk, nem egészen értettük: szocializmus, nacionalizmus, rideg parasztság, Gyepsor, Mit ér az ember, ha magyar... Kirekesztett-ként fölényesen nem is akartunk odafigyelni; a szavak azonban megragadtak bennünk, a másnapi leckénél jobban megjegyeztük. Most először nem a több kimenőért, a pantallóért irigyeltem a felsősöket, és hogy a lányok szívesen végigsétálnak velük a korzón, hanem amiért meghallgathatták ezt az egyszerre kedélyesnek és szigorúnak tűnő csizmás férfit a tornateremben. Minket vagy három örködő nyolcadikos kergetett el az ajtótól. — Mars innen, nincs ácsorgás, értettük?! Fikáknak kint a helyük! — Mivel tovább váraoztunk, hátha besurranhatunk, egyik nyolcadikos kezdte leoldani a nadrágszíját. Ekkora kockázatot nem ért volna meg a kíváncsiságunk.

Legközelebb tanári felügyelettel vittek a találkára, osztályok szerint, sorba állítva. Testes, jóhangú férfi szavalt, minden szava fehéren izzott, mint a reverendája: „E fiúkért valaki felelős!” — csengett a terem. Pötyike könnyezett, a rajztanárunk dönyögött valamit az orra alatt, a történelem professzora elrévedve, talányosan nézett maga elé. Ezek a fiúk, akikért valaki felelős, mi lettünk volna... Nem érttem, miért kell olyan szigorúan szólni arról, hogy valaki felelős. Inkább az a baj, hogy túl sokan felelnek értünk, szegény fejünkért, a kollégiumban, a bentlakásban, az osztályban, mindenütt; a szobafőnök úr, az osztályfőnök úr, az igazgató úr, még a vén, sánta pedellus is, aki a délutáni kimenőkért felel, így egyik legnagyobb hatalom. Akire ilyen sokan vigyáznak, mint egy magamfajta bentlakó diákra, annak

Részlet egy készülő regényből.

aligha lehet rokonszenves e kínos és kízó fegyelem emlegetése; a dörgő szavak nem hagytak igazi nyomot bennem.

Ezután egy ideig nem jött senki, pedig kezdtünk hozzászokni ahhoz, hogy utolsó órán a költők olvasnak fel nekünk, nem mi felelünk a verseikből. Hálás voltam a vándor költőknek, két biztos szekundától szabadítottak meg. Az írójárást követő viták is csillapultak a bentlakásban. Ekkor jelent meg a kollégiumban még egy író, a legnyíltabb és közvetlenebb mindannyiuk között; szinte észrevétlenül érkezett, tagbaszakadt, nehéz mozgású férfi, szájjára busa bajusz esett, eleven szeme nem rejtett semmilyen titkot, de mások titkát fürkészte mindegyre. Nevét ismertük, méginkább kedves hősét, a meggyötört debreceni diákfiút. Habár ezt a történetet valahogy mesének véltem, mivel a mi kollégiumunkban nem esett meg hasonló. Annál nagyobb író, aki ilyen megható mesét tud kitalálni!

Nem szokásos módon ült le, hanem erővel, mégis nehézkesen maga alá húzta a széket. Tele volt a tornaterem — mióta a díszterem a földrengéskor összedőlt, itt tartották az ünnepeket — a tanárok el is veszték a rengeteg diák között. Felsősök és fikák vegyesen. Pedig a szobafőnökünk előző este is erélyesen kijelentette, hogy egyetlen kölyköt se lásson lábatlankodni, úgyse értenék semmit, labdázunk hát az udvaron. Szünetekben aztán suttogva szállt a hír, hogy Móricz Zsigmond ragaszkodik, jelenjen meg az egész diákság. Hálával néztem a köpcös, alacsony férfit, aki székében még roskatagabbnak tetszett. Bozontos szemöldöke alól mintha felém nézne, egyedül nekem beszélne. Másként el se képzelhettem a Nyilas Misi barátját; igaz barátja lehet, ha a kicsi diák minden szomorúságát el merzte panaszolni neki. Én a titkolózást tanultam meg a bentlakásban, a mindenki elől magamba gubózást. Vártam, hogy Nyilas Misiről fog beszélni, kettőjük barátságáról, azért ragaszkodott a sok-sok lehetséges székely Nyilas Misi jelenlétéhez.

Móricz azonban meg se említette Nyilas Misit. Első mondatait nem is értettem pontosan, annyira felkészültem a debreceni történet folytatására. Ehelyett felnőttek súlyos gondjairól szólt. Nem voltak ismeretlenek előttem; távoli, ködös, bizonytalan félelmeket sejtettek, mint odahaza szüleim torokszorító tusakodásai. Ők ketten nem titkolták előttem egymást tépó, majd fáradtan elnyugvó vitákat, viaskodásukat a tehetetlenséggel apám munkanélkülisége idején. Jól értettem a szavakat, de összefüggésüket és azokat az érzelmeket-indulatokat, amelyek fellökték őket, képtelen voltam felfogni és átérezni; túlságosan gyermek voltam. Én csak oldani szerettem volna a feszültséget köztük, oszlatni gondjaikat, de éppen a tehetetlenségem megérezése tette, hogy nem őket békítettem, hanem emésztő indulatuk szállt át reám, és gyűlöletté torzult a világ, a falum, magam körül minden ellen... Móricz pedig a tornaterem asztalától most egy roppant család, a nép, az emberiség gondjaiba vont bele.

Valaki az első sorban észrevette, hogy egy sasorrú, izgékony férfi, bizonyára az író baráti köréből, a térdén jegyzetelve, szóról szóra ezt írta: „Ötvenezer év óta él itt, a háromszéki medencében alkotó ember, s ti, tanulók összekötő láncszem vagyatok a következő ötvenezer esztendő felé!” Az első sorban ülő nagydiák később sokszor felemlegette ezeket a szavakat. Csodálkoztam, hogy én másként jegyeztem meg magamnak, nem írásban, csak emlékezetemben, az író üzenetét. Mintha nem is a szellem magasában élő író lenne, hanem közénk tartozó öregdiák; éppen az volt a furcsa és szívet átmelegítő, hogy egyképpen beszélgető társának képzelhette őt tanár, maturándus diák és magamfajta fika. Ezzel egyszerre odaemelt a nagyok, a gondot és felelősséget vállaló felnőttek sorába, maga mellé. Szerettem volna hangosan megköszönni a felszabadító, de gúzsba is kötő érzést. Kikacagtak volna. Hálából úgy figyeltem, mint a tanteremben soha. Pedig ez a furcsa öregdiák éppen a tanulásról beszélt, így emlékszem. Hogy sokféle tudás van a világban. Olyan is, amit az ember megszerez és megtart magának. Nem ér az többet a kopár sziklafalra szórt búzaszemnél. Aki csak magának tanul, mintha mástól jogtalanul harácsolna; a tudás soha nem egyvalakié. Mint a napfény vagy a levegő: akkor van értéke, ha mindenkinek egyképpen jut belőle. Akkor ér valamit egy ember tudása, ha másokat szolgál vele, nagyobb közösséget, egész népét, vagy éppen az emberiséget.

Nem azt mondta, mint a fehér ruhás költő, hogy valaki felelős értünk, hanem megfordítva: mi vagyunk felelősek másokért. Ezerszer hallhattam, sablonos intés-ként, amit az se vesz komolyan, aki mondja, hogy nem az iskolának tanulunk, hanem egyedül saját magunknak. Ez az öreg Nyilas Misi pedig — már tudtam, hogy ő maga volt a keserves sorsú debreceni diák, csak ő lehetett! — arra emlékeztet, hogy nem magamnak tanulok, hogy a tudásommal el kell számolnom másoknak. A népek, az emberiségnek, a jövőnek, a következő ötvenezer esztendőnek. Móricz azzal folytatta, hogy ezt a tudást nemcsak az iskola nyújthatja. Az iskola néha nem is merészeli az igazán nagy, felkavaró műveket a diákok kezébe adni. Hát keressük meg mi magunk. Az eszméltető, kijózanító és felébresztő nagy művek illenek a legöregebbek és legfiatalabbak kezébe egyképpen, emelte fel a hangját, pedig láthatóan nehezebbre esett a hangos beszéd. A műveltség tehet igazán nagykorúvá egy fiatalembert, készítheti fel a változások okos fogadására. Forr a világ bús tengere... szigorúbb vizsgára állít, mint a tanáraink... Elszorult a torkom, szárazon köhögtem, tenyerem megizzadt, belső zaklatottságomban úgy éreztem, valami kibillent bennem, másféle egyensúlyba került: felnőttem vagyok, gyötrellemmel és felelőséggel.

CSIKÓS ANDRÁS RAJZA